

พระครูโพนสะเม็ก : ตัวตนทางประวัติศาสตร์และบทบาททางพุทธศาสนากับสังคม
การเมือง
Phrakruphonsamek: Historical Identity and the Buddhist Role with Political
Society

เกียรติศักดิ์ บังเพลิง

Kiattisak Bangperng

สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities and Social Sciences
Mahasarakham University
E-mail: kiattisak.b@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตัวตนของพระครูโพนสะเม็กในบริบทของตำนานประวัติศาสตร์และบทบาทด้านพุทธศาสนากับสังคมการเมือง โดยใช้วิธีวิทยาทางมนุษยวิทยาศาสนาแบบการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า พระครูโพนสะเม็กมีตัวตนในพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำโขงตอนล่างผ่านตำนานประวัติศาสตร์และความทรงจำในท้องถิ่น ตลอดถึงมีพลวัตความหมายในฐานะสัญลักษณ์ความเชื่อมาจนถึงปัจจุบัน ในด้านบทบาทนั้น พระครูโพนสะเม็กได้แสดงบทบาททางการเมืองและสังคมจนเกิดเป็นอาณาจักร “นครจำปาสักนาคบุรีศรี” ในอาณาจักรเวียงจันทน์ (ซึ่งถูกเรียกว่าแขวงจำปาสักในปัจจุบัน) พร้อมทั้งได้วางรากฐานพุทธศาสนาในพื้นที่ของชนพื้นเมือง ผ่านการประนีประนอมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมีนัยยะสำคัญ ซึ่งสะท้อนให้เห็นแบบแผนความสัมพันธ์ของการปรับตัวระหว่างพระสงฆ์กับการเมืองอย่างเป็นรูปธรรมในบริบทท้องถิ่น ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

คำสำคัญ: พระครูโพนสะเม็ก พุทธศาสนากับสังคมการเมือง และการครอบงำเชิงสัญลักษณ์

Abstract

This research article has the purpose to study the identity of Phrakruphonsamek in the context of legends, history and Buddhist roles to the political society by the mythology of the Anthropology of religion; part participation research. The results showed that Phrakruphonsamek has an identity in the two areas of Mekong Rivers through legends, history, and local memories. In addition, he also has the dynamic of meaning as a symbol of faith to the present. In the role. Phrakruphonsamek has reflected the political and social role to establish the "kingdom of Champasaknakaburisri" (now known as Champasak

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง พระครูโพนสะเม็ก: ตัวตนทางประวัติศาสตร์และบทบาททางพุทธศาสนากับการเมือง ได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากงบรายได้ประจำปี 2558 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Province). After that, he had significantly placed a Buddhist foundation into an area of indigenous people (Kha-who was not Buddhism before) with a compromise on local culture. This reflects the relationship of the adaptation between the Buddhist monks and politics in the local region of Southeast Asia.

Keywords: Phrakruphonsamek, the Buddhist role with political society, symbolic denomination.

บทนำ

ตามหลักการของพุทธศาสนาเถรวาท พุทธเจ้าได้กำหนดทำให้พระสงฆ์สัมพันธ์กับโลกวิสัย โดยเฉพาะในส่วนของสังคมอย่างมีระยะห่าง พระสงฆ์เป็นผู้สละซึ่งทางโลก มุ่งบำเพ็ญตนขัดเกลาจิตใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายทางพุทธศาสนา และมีหน้าที่ในการสั่งสอนและเผยแผ่หลักพุทธธรรมแก่ฆราวาส เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและสังคม อย่างไรก็ตาม หลังจากที่พุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พุทธศาสนาได้แผ่อิทธิพลไปยังภูมิภาคต่างๆ นอกดินแดนพุทธภูมิ เช่น ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างพม่า ไทย และลาว ในท้องถิ่นนั้นๆ พุทธศาสนาถูกตีความและปรับตั้งเข้ากับบริบทสังคมการเมือง (อาณาจักร) จนมีส่วนสร้างระบบความสัมพันธ์เกื้อกูลระหว่างกัน โดยกษัตริย์สนับสนุนหรืออุปถัมภ์พุทธศาสนา (ศาสนูปถัมภ์) พุทธศาสนาก็สร้างคำอธิบายรองรับสถานะมหากษัตริย์ให้มีความชอบธรรมในการปกครอง ซึ่งพบแพร่หลายในรัฐพุทธศาสนาเถรวาท อาทิ ไทย ลาว อนึ่ง การที่พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนสัมพันธ์กับบ้านเมืองโดยตรง (เช่น เข้าไปมีส่วนปกครองเมืองและสถาปนาอาณาจักร) ไม่สู้เป็นปรากฏการณ์ที่แพร่หลายมากนัก อย่างไรก็ตามในอาณาจักรล้านช้างที่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนาเถรวาท มีตำนานประวัติศาสตร์ว่า พระสงฆ์รูปหนึ่งชื่อ “พระครูโพนสะเม็ก” (หรือเรียกในท้องถิ่นว่า ญาครุขีหอม) ได้มีส่วนสำคัญในการเข้าไปสัมพันธ์กับบ้านเมือง ทำให้เกิดรัฐในดินแดนทางลาวได้คือ “นครจำปาสักนาคบุรีศรี” โดยรับปกครองเมืองด้วยตนเองในระยะแรก แล้วสถาปนาภคินิธิ์ล้านช้างเวียงจันทน์ปกครองสืบต่อมา พร้อมกันนั้นยังได้วางรากฐานพุทธศาสนาให้มีอิทธิพลครอบงำวัฒนธรรมชนพื้นเมือง (ข้า) ซึ่งไม่เคยนับถือพุทธศาสนามาก่อนอย่างน่าสนใจ ในแง่นี้บทความนี้จึงสนใจที่จะศึกษาทำความเข้าใจตัวตนทางประวัติศาสตร์และบทบาททางสังคมการเมืองของพระครูโพนสะเม็ก เพื่อจะสะท้อนให้เห็นรูปธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคมการเมืองอันจะมีส่วนสร้างความเข้าใจต่อบริบทที่พุทธศาสนาเถรวาทสามารถปรับตัวเข้ากับท้องถิ่นอย่างพลวัติ

วิธีการดำเนินงานวิจัย

งานศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามในทางชาติพันธุ์วิทยาแบบหลายสนาม (Multi-sited ethnography) (อันเป็นส่วนหนึ่งของวิธีวิทยาทางมนุษยวิทยาแบบการวิจัยแบบมีส่วนร่วม) เพื่อทำความเข้าใจตัวตนทางประวัติศาสตร์และบทบาททางสังคมการเมืองของพระครูโพนสะเม็กผ่านพงศาวดารตำนาน เรื่องเล่าและความทรงจำของผู้คน โดยใช้ระยะเวลา 12 เดือน ตั้งแต่ 1 มิ.ย. 58-30 พ.ค. 59 ทั้งนี้ได้แบ่งการศึกษาออกเป็นดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร (document research) ได้แก่ การรวบรวม ศึกษา สังเคราะห์ และวิเคราะห์จากหนังสืองานวิจัยและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจ ตัวยุทธศาสตร์ของพระครูโพนสะเม็ก

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (field Research) โดยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจพื้นที่ และวิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant observation) โดยผู้วิจัยได้เข้าไปในชุมชนเป้าหมาย เพื่อเข้าไปสังเกต สัมภาษณ์ และเข้าร่วมพิธี ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ

3. การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล (analysis research) ได้แก่ การดำเนินการวิเคราะห์ตีความและ ศึกษาค้นคว้าโดยใช้กรอบวิธีวิทยาและแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลตอบคำถามและวัตถุประสงค์ ของงานวิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่วิจัยสองฟากลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง (ไทย-ลาว) ตั้งแต่ล้านช้างเวียงจันทน์ลงมา จนถึงอาณาจักรจำปาสัก (อาทิต บ้านกาลิม วัดยอดแก้ว จังหวัดหนองคาย บ้านพันลำ จังหวัดบึงกาฬ บ้านดงกิม แขวงสะหวันนะเขต และ เมืองจำปาสัก วัดหาดฝุ่น แขวงจำปาสัก) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง กับพระครูโพนสะเม็กตั้งแต่ชาตีกาเนต การเดินทางเคลื่อนย้าย การพักไพร่พล จนกระทั่งได้มา สถาปนาอาณาจักรในดินแดนลาวใต้ขึ้น พื้นที่ดังกล่าวมีความน่าสนใจ เพราะเป็นพื้นที่มาตุภูมิและ เส้นทางเมืองของท่าน อันจะทำให้ทราบตำนาน ประวัติศาสตร์ และความทรงจำของผู้คนในพื้นที่ ที่จะสะท้อนให้เห็นตัวตนและบทบาททางสังคมการเมืองได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

สรุปผลงานวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า 1. พระครูโพนสะเม็กมีตัวตนผ่านตำนานและประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น เช่น พงศาวดารนครจำปาศักดิ์ ฉบับพระพรหมเทวานุเคราะห์ และเจ้าราชวงศ์เมืองนครจำปาศักดิ์, พงศาวดาร นครจำปาศักดิ์ฉบับพระยามหาอำมาตยาธิบดี และพงศาวดารนครจำปาศักดิ์ฉบับหม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ร.ว. ปฐม คณจร, 2484) นอกจากนี้ ผู้คนในพื้นที่วิจัยสองฝั่งแม่น้ำโขงยังทรงจำ บอกเล่า และผลิตซ้ำ ความหมายเกี่ยวกับตัวตนของท่านในหลายมิติอย่างพลวัติ 2. พระครูโพนสะเม็กมีบทบาททางสังคมการเมือง ต่อการเกิดขึ้นอาณาจักร “นครจำปาศักดิ์นาคบุรีศรี” โดยหลักฐานจากตำนาน ประวัติศาสตร์ และความทรง จำของผู้คนในพื้นที่มีความสอดคล้องกันในการแสดงให้เห็นว่า หลังจากที่พระครูโพนสะเม็กพาผู้คนอพยพลง ไปยังดินแดนเขมรแล้วประสบกับความยุ่งยากในการตั้งถิ่นฐาน เพราะถูกเรียกเก็บภาษีจากเจ้ากรุงเขมรใน เวลานั้น จึงเคลื่อนย้ายย้อนขึ้นมาในดินแดนจำบากนาคบุรีศรีซึ่งนางเพาภิชาเมืองอยู่ โดยนัยทางการเมือง นางเพาภิชาเห็นความสำคัญของพระครูโพนสะเม็กที่มีผู้คนติดตามจำนวนมาก จึงได้นิมนต์และมอบเมืองให้ พระครูโพนสะเม็กปกครอง พระครูโพนสะเม็กขึ้นปกครองเมืองในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่เมื่อเกิดความ วุ่นวาย ท่านไม่สามารถทำให้สงบได้ด้วยตั้งอยู่ในเพศสมณะ จึงได้อัญเชิญเจ้าหน่อขัตติย์เชื้อสายราชวงศ์ ล้านช้างเวียงจันทน์มาสถาปนาให้เป็นกษัตริย์ปกครองแทนและสถาปนา “นครจำปาสักนาคบุรีศรี” พร้อม เผยแผ่พุทธศาสนาด้วยการประนีประนอมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ (ข้า)

อภิปรายผลงานวิจัย

ผลการวิจัยที่พบว่าพระครูโพนสะเม็กมีตัวตนนั้นสามารถอภิปราย (เพื่อที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์ทางแนวคิดทฤษฎี) ได้สองลักษณะคือ **หนึ่ง** ตัวตนที่ถูกรับรู้ผ่านตำนาน ประวัติศาสตร์ และความทรงจำของผู้คนสองฟากแม่น้ำโขง **สอง** ตัวตนความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิปาฏิหาริย์ผ่านการตีความหมายเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องศักดิ์สิทธิ์ ตัวตนแบบที่หนึ่งเป็นไปตามหลักฐานตำนานพงศาวดาร ความทรงจำและการบอกเล่าของผู้คนสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง บันทึกตามพงศาวดารและประวัติศาสตร์ให้ข้อมูล โดยเริ่มต้นว่า พระครูยอดแก้วเมืองเวียงจันทน์ได้พบสามเณรน้อยรูปหนึ่งมาจากบ้านกะลิม เมืองพาน เป็นลูกศิษย์ของพระครูลิ้มบอง กำลังแสวงหาสำนักเรียน จึงได้รับสามเณรน้อยรูปนี้เอาไว้ แล้วได้ให้ศึกษา ร่ำเรียน ท่องบ่นสวดมนต์ และคัมภีร์ต่าง ๆ สามเณรสามารถร่ำเรียนท่องบ่นได้อย่างเจนจบมีความรอบรู้ทุกคัมภีร์อย่างที่จะหาผู้เปรียบได้ มีชื่อเสียงเลื่องลือ ไปถึงพระเจ้าเมืองเวียงจันทน์ (พระเจ้าสุริยวงศา) พระองค์ก็ทรงเลื่อมใส โปรดปรานได้จัดผ้าไตรถวาย แต่งตั้งให้เป็น “ชา” เรียกว่า “ชาจั่ว” เมื่อสามเณรอายุครบบวชเป็นภิกษุ กษัตริย์ล้านช้างร่วมกับคณะสงฆ์ได้ทำการอุปสมบทเป็นภิกษุให้แก่ท่านในอุโบสถบนแพที่ลอยน้ำกลางแม่น้ำโขง เมื่อบวชแล้วก็ได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ล้านช้างเป็นอย่างดี ท่านได้เรียนและปฏิบัติสิกขาวิญญูจนจบจนได้ฌานสมาบัติ จะว่าสิ่งใดก็แม่นยำด้วยบุญบารมีโปรดสำเร็จดังใจนึก คนทั้งปวงนิยมเป็นอันมาก ต่างพากันสรรเสริญ จนมีชื่อเสียงเลื่องลือ อยากรู้ก็ดี ในพื้นที่วิจัย ผู้วิจัยพบว่า พระภิกษุสงฆ์ อาวุโสและชาวบ้านบ้านดงกิม อำเภอบ้านผือ จังหวัดหนองคาย ได้ทรงจำและบอกเล่าการมีตัวตนของพระครูโพนสะเม็กด้วยการที่ท่านมีถิ่นกำเนิดในบ้านดงกิม ดังที่ผู้อาวุโสเล่าให้ฟังว่า “.เกิดในครอบครัวชาวนา มีชื่อว่า “แก้ว” พอโตขึ้นมาก็ก็นับเป็นเด็กวัดจนได้บวชเป็นสามเณร ที่วัดในหมู่บ้าน (ปัจจุบันชื่อวัดตาลก่อง) อยู่กับหลวงปู่ลิ้มบองในวัดจนได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้วจึงออกเดินทางไปสร้างบารมีในหลายแห่ง จนผู้คนศรัทธาเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ ล้านช้างเวียงจันทน์ไปจนถึงจำปาสักและแดนเขมร” (เฉลิมชัย, 2558) เป็นที่น่าสนใจว่า พระครูโพนสะเม็กยังได้ถูกอธิบายว่า เป็นวิญญูณศักดิ์สิทธิ์มาประทับร่างทรงเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ประสบกับความทุกข์ยากและการเจ็บป่วยในชุมชนนี้ด้วย วัดยอดแก้ว จังหวัดหนองคาย ก็เป็นอีกสถานที่หนึ่งที่เจ้าอาวาสได้ให้ข้อมูลว่าท่านพระครูโพนสะเม็กเมื่อครั้งเป็นสามเณรได้มาบวชเรียนเขียนอ่านอยู่ที่วัดแห่งนี้ ในบ้านพันลำ จังหวัดบึงกาฬ (พงศาวดารระบุว่า พระครูโพนสะเม็กได้พาไพร่พลมาแะพักที่บ้านจัวพันลำสมสนุก) นายทินกร เพ็งทอง ผู้ใหญ่บ้านบ้านพันลำ และผู้อาวุโสอีกหลายคน ได้ร่วมกันตรวจชำระและบันทึกประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการพระครูโพนสะเม็ก ได้พาญาติโยมมาแะพักที่หมู่บ้านนี้ ก่อนที่จะได้เดินทางไปบันทึกพระธาตุพนม

ชาวบ้านดงกิม เมืองอาจสะพังทอง สหวันนะเขต ได้ตีความหมายและอธิบายตัวตนของท่านเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ชุมชน ด้วยการอธิบายชาติกำเนิด และเชื่อมโยงกับกลุ่มตระกูลและญาติพี่น้องในหมู่บ้านที่สัมพันธ์กับพระครูโพนสะเม็ก เช่น เดิมทีพระครูโพนสะเม็กมีชื่อว่า ท้าวลวม มีพี่น้องร่วมกันทั้งหมด 3 คน คือ ท้าวลวม (ยาครูขี้หม่อ) หม่อมนางหล้าผิว และหม่อมนางแพงสุดตา (หม่อมน้อย) ภายหลังท้าวลวมได้ออกบวช.....” นอกจากนี้ ภายในชุมชนยังมีพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และเจดีย์ธาตุที่เชื่อมโยงกับพระครูโพนสะเม็ก และได้มีการจัดพิธีนมัสการพระธาตุยาครูขี้หม่อภายในชุมชนในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี

อันสะท้อนให้เห็นถึงการช่วงชิงความหมายผูกโยงตัวตนพระครูโพนสะเม็กเข้ากับวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างความหมายต่อวิถีชีวิตและความเชื่อของพวกเขา

จะเห็นได้ว่าตัวตนพระครูโพนสะเม็กได้ถูกอธิบายและให้ความหมายที่หลากหลาย (มิได้เป็นเนื้อเดียวกัน) ทั้งสองฝากฝั่งไทยและลาว ทั้งนี้อาจจะเป็นด้วยเงื่อนไขที่ว่า ในช่วงเวลาเปลี่ยนผ่าน รัฐดั้งเดิมก่อตัวเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ ผู้คนที่เคยร่วมวัฒนธรรมเดียวกันถูกแยกออกจากกันด้วยเส้นพรมแดน พระครูโพนสะเม็กซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ในฐานะ “วัฒนธรรมร่วม” จึงถูกช่วงชิงความหมายเพื่อเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ชุมชน และพื้นที่อย่างพลวัติ

ตัวตนแบบที่สอง พระครูโพนสะเม็กมีตัวตนผ่านการให้ความหมายเชื่อมโยงกับความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิปาฏิหาริย์ เช่น วัตถุมงคล รูปหล่อและเหรียญ ตลอดจนการเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ประทับร่างทรง ในแง่นี้ ทำให้ท่านดำรงอยู่อย่างมีความหมายบนวิถีศรัทธาในชีวิตประจำวันของผู้คนในปัจจุบัน ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งอาจสืบเนื่องจากในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขงนั้น พุทธศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีความสัมพันธ์กันมาช้านาน ตัวตนของท่านจึงถูกผนวกรวมและผสมผสานกับระบบความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของผู้คนลุ่มน้ำโขง

สิ่งที่กล่าวมานี้สอดคล้องกับแนวคิดพลวัตความหมายผ่านการตีความ ต่อรอง หรือประกอบสร้างต่อความจริงที่ไม่เคยเป็นเนื้อเดียวกัน วาทกรรมและอำนาจครอบงำไม่เคยเบ็ดเสร็จ หากแต่มีการปะทะต่อรอง และช่วงชิงความหมายเพื่อที่จะสถาปนาความหมาย/ความจริง (Foucault, 1978; Turton, 2000) ความรู้และความจริงดำเนินไปในสวาทของความจริงที่มีการปะทะ ต่อรองและช่วงชิงกันอยู่ตลอดเวลา (ธงชัย วินิจจะกุล, 2558) ในแง่นี้ ผู้คนในท้องถิ่นได้ตีความหมายเรื่องความเชื่อหรือตำนานไปสู่ปฏิบัติการทางศาสนาเปิดที่แห่งความหวังและการดำรงอยู่ของศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรับเปลี่ยนอย่างมีพลวัตตามบริบทและเงื่อนไขทางสังคม ซึ่งถึงแม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงก้าวเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ที่ทำให้ดูเหมือนเป็นเหตุเป็นผลหรือเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น แต่เรื่องราว ตำนาน ศาสนา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็มิได้ถูกลดทอนหายไป แต่กลับถูกรื้อสร้าง (ยุคติ มุกดาวิจิตร, 2555) มีการให้ความหมายใหม่ พลวัติและปรับตัวไปตามมากขึ้น (ยศ สันตสมบัติ, 2559) พระครูโพนสะเม็กหรือญาครุซี้หอมนั้นโดดเด่นหรือมีความเข้มข้นในขอบเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างมีนัยสำคัญ โดยนัยนี้ พระครูโพนสะเม็กจึงมีตัวตนอย่างมีความหมายและยากที่จะเสื่อมคลายคู่กับวิถีชีวิตของผู้คนลุ่มน้ำโขง

ภาพที่ 1 เจดีย์ธาตุญาครุชีหอม วัดบ้านดงกิม แขวงสะหวันนะเขต

ในด้านบทบาททางสังคมและการเมือง พระครูโพนสะเม็กได้มีบทบาททางด้านสังคมการเมือง อันเนื่องมาจากประสบการณ์ผ่านการศึกษาเล่าเรียนในบริบทของพุทธศาสนาเถรวาท และซึมซับวัฒนธรรมล้านช้างเป็นสำคัญ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศาแห่งอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ พุทธศาสนา หรือองค์ธรรมมีบทบาทอย่างมากต่อโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม เช่น การให้การศึกษาศรพวิชาต่างๆ ต่อเหล่ากุลบุตรกุลธิดา ตลอดถึงภิกษุสามเณร หลักฐานจากบาทหลวงที่เข้ามายังอาณาจักรเวียงจันทน์ในช่วงเวลานั้นได้บันทึกถึงการเรียนการสอนของคนธรรมดาสามัญและนักบวชในเวียงจันทน์ว่ามีความคึกคักอย่างมาก (มารินี โลแมง, 2542) นอกจากนี้แล้ว องค์ธรรมยังส่งผลต่อการปกครองหรือความชอบธรรมของกษัตริย์ บันทึกของโลแมงได้ทำให้เราเห็นบรรยากาศที่กษัตริย์ต้องสร้างความสัมพันธ์กับพระสงฆ์อย่างมากในช่วงนั้น “อำนาจทางศาสนาจักรของพระสงฆ์ในช่วงนี้อาจจะมีมาก จนกษัตริย์ต้องมีความอ่อนโยน และรักษาความสัมพันธ์กับพระไว้อย่างดี.. หากไม่ลงรอยหรือเป็นญาติกับสงฆ์เหล่านั้น พระสงฆ์ก็จะยุยงให้ประชาชนลุกฮือโค่นล้มพระองค์ได้” (มารินี โลแมง, 2542) การเช่นนี้ ความสั่นคลอนของความสัมพันธ์กับพระสงฆ์อาจกลายเป็นภัยต่อราชบัลลังก์ต่อผู้ปกครอง จึงทำให้กษัตริย์ต้องรักษาความสัมพันธ์อันดีกับสงฆ์ไว้ ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์นอกจากมีบทบาทเชิงโครงสร้างในฐานะตัวแทนทางศาสนากับชุมชนแล้ว บางครั้งอาจกุมอำนาจที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จึงได้กลายเป็นที่มาของความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกษัตริย์ ขุนนางหรือชนชั้นนำ รวมถึงประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ บันทึกของโลแมงกล่าวว่า “ถ้าหากพระองค์มีความเคร่งครัดต่อพระสงฆ์ พวกเขาไม่เพียงแต่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเท่านั้น แต่ยังพยายามแก้แค้นต่อกษัตริย์อีกด้วย ดังนั้นพระองค์จึงจำต้องปกป้องเอาพวกเขา และพูดเฉพาะสิ่งที่ดี ๆ ของพวกเขา....เมื่อใครอยากมีโชค และจะเป็นคนสำคัญในอาณาจักรและประสงค์จะแย่งชิงความดีความชอบกับเจ้าชีวิตแล้วต้องเรียนแบบเจ้านายโดยเข้าไปรับใช้สงฆ์เหล่านั้นเหมือนดังพวกเจ้านายชั้นสูงท่ามา” (มารินี โลแมง, 2542)

เมื่อสิ้นรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศา เกิดความวุ่นวายในราชวังเวียงจันทน์ เสนาบดีซึ่งบัลลังก์ขึ้นปกครอง พระนางสมังคลาและกลุ่มราชินิกุลพร้อมไพร่พลได้รับความเดือดร้อนต่างหนีมาพึ่งพระครูโพนสะเม็ก พระครูโพนสะเม็กจึงได้พาเชื้อพระวงศ์พร้อมไพร่พลอพยพลงทางใต้ลุ่มแม่น้ำโขง การเดินทางเคลื่อนย้ายพร้อมคนจำนวนมากในครั้งนี้ สัมพันธ์กับความวุ่นวายภายในรัฐช้างเคียงอย่างอยุธยา โดยที่ พระนารายณ์มีความขัดแย้งกับพระสงฆ์มาเป็นระยะ ในช่วงสุดท้ายก่อนสิ้นรัชสมัย พระองค์ถูกมองว่าเอาพระทัยฝักใฝ่ต่อศาสนาอื่น เข้ารีตศาสนา ทั้งทรงสนับสนุนบาทหลวงและฝรั่งให้เข้ารับราชการหรือแต่งตั้งในตำแหน่งว่าราชการ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2549) จนกระทั่งพระเพทราชาซึ่งมีความสนิทสนมกับพระสงฆ์ได้อำดัยพระสงฆ์ยุยงให้ก่อการจลาจลตามหัวเมือง ปลุกปั่นให้ประชาชนลุกฮือสนับสนุนการปฏิวัติ ในที่สุดพระเพทราชาก็ประสบความสำเร็จได้ขึ้นครองราชย์ต่อมา ในช่วงเวลานี้อยุธยาได้ขยายอิทธิพลเข้ามายังพื้นที่อาณาจักรล้าน

ข้างบางแล้ว คนลาวถูกนำมาเป็นทาสหรือไพร่ในสังกัดของขุนนางฝ่ายปกครองในอยุธยา (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2549) ด้วยเหตุนี้ การที่พระครูโพนสะเม็กพาผู้คนจำนวนมากเดินทางลี้ภัยลงไปยังอาณาจักรทางใต้ โดยการเลือกเส้นทางแม่น้ำโขง แทนที่จะข้ามแม่น้ำโขงเคลื่อนย้ายเข้ามาในพื้นที่เขตดินแดนอีสาน นอกจากจะอาศัยความสะดวกของสายน้ำโขงแล้ว อาจจะสัมพันธ์กับการขยายตัวของอาณาจักรอยุธยาเข้ามาในลาวแล้ว และในช่วงนั้น ท่าทีของพระนารายณ์ที่มีต่อพระสงฆ์ที่คลุมเคลือและมีความขัดแย้งกันอยู่ในที่ นอกจากนี้ แล้ว ด้วยความวุ่นวายทั้งภายในอาณาจักรล้านช้างและอยุธยาเช่นนี้ อาณาบริเวณทางใต้ (จำปาสัก) จะเป็นพื้นที่เป็นชายขอบอำนาจทั้งล้านช้างและอยุธยา ที่การขยายอำนาจเข้ามามีอย่างเบาบาง ด้วยเหตุนี้ พื้นที่ดังกล่าวจึงสอดรับกับการกำหนดทิศทางการเคลื่อนย้ายของพระครูโพนสะเม็ก

อย่างไรก็ตาม การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนจำนวนมากนั้น (พงศาวดารของอำมาตยาธิบดีระบุ ตัวเลขไว้ถึง 3,333 คน) ดูเหมือนจะอยู่นอกเหนือสภาวะปกติของการเคลื่อนย้ายไป-มา ในบริเวณสองฟากโขงในเวลานั้น จึงคาดได้ว่าเป็นการยากที่จะปิดบังเหตุแห่งการหนีภัยการเมืองจากราชอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ ข้อมูลในพงศาวดารบอกให้เรารู้ ท่านล่วงรู้ความคิดของเสนาบดีที่ซึ่งราชบัลลังก์ที่กำลังจะมาปราบท่านจึงได้เดินพาไพร่พลเคลื่อนย้ายออกมาก่อนและบางช่วงยังเชิญให้เชื้อพระวงศ์ไปซ่อนหรือพักอยู่ในบางแห่ง พระครูโพนสะเม็กคงจะได้เลือกใช้กลยุทธ์ “การบูรณะพระธาตุพนม¹” เพื่อสร้างความหมายใหม่เคลือบคลุมปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายผู้คนจำนวนมาก กลยุทธ์ดังกล่าวอาจประสบความสำเร็จอย่างดีในฐานะกลุ่มจาริกบุญเพื่อบูรณะพระธาตุพนม ซึ่งเป็นศูนย์กลางศรัทธาพุทธศาสนาเถรวาทลุ่มแม่น้ำโขงในเวลานั้น จนมีผลสืบทอดความทรงจำเกี่ยวกับเรื่องนี้มาถึงปัจจุบัน ชาวบ้านพันลำเล่าความทรงจำแต่เพียงว่า พระครูโพนสะเม็กมาแะพักที่หมู่บ้าน เพราะท่านเดินทางมาบูรณะพระธาตุพนมแต่เพียงเท่านั้น

หลังจากบูรณะพระธาตุพนมเสร็จแล้วท่านก็ได้เดินทางพาผู้คนเคลื่อนย้ายมายังดินแดนทางตอนใต้ของกลุ่มแม่น้ำโขง จนกระทั่งได้ขึ้นปกครองเมืองจำปาสัก โดยมีเหตุที่นางเพาซึ่งเป็นหญิงรักษามืองอยู่ในเวลานั้น เป็นที่สังเกตว่า การเป็นหญิงที่รักษามืองเป็นด้วยเหตุที่สายตระกูลที่สืบต่อมานั้นไม่มีลูกชายมีเพียงลูกหญิง คือ นางแต่เพียงผู้เดียว ประจวบเหมาะับช่วงเวลานั้นพระครูโพนสะเม็กมีไพร่พลจำนวนมาก

¹ หนึ่ง แม้จะเป็นที่ทราบกันว่า พระครูโพนสะเม็กได้มาบูรณะพระธาตุพนม แต่ผู้วิจัยอยากจะตีความเน้นว่าการบูรณะพระธาตุพนมของพระครูโพนสะเม็กนั้นมีส่วนต่อการเปลี่ยนรูปทรงสัญลักษณ์พุทธศาสนาเถรวาทอย่างมีนัยสำคัญ (โดยเฉพาะจากส่วนกลางไปจนถึงปลายพระธาตุดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน) กล่าวคือพระธาตุพนมแต่เดิมนั้นเป็นคติของขอมวัฒนธรรมเขมร เป็นเทวาลัยสถานตามคติศาสนาฮินดู ที่ได้แพร่อิทธิพลเข้ามาในดินแดนแถบนี้ (สมชาติ มณีโชติ, 2555) มีลักษณะอุโมงค์ก่อเรือนธาตุเป็นห้องซึ่งนักวิชาการประวัติศาสตร์ศิลปะตีความว่าคล้ายแบบจาม ต่อมามีการบูรณะอีกครั้ง มีการปรับมาเป็นอารามแบบพุทธศาสนามหายานแต่ก็ยังคงแบบแผนวัฒนธรรมขอมอยู่ แต่เมื่อพระครูโพนสะเม็กเข้ามาบูรณะโดยใช้เวลา 3 ปี ท่านได้สร้างเจดีย์ยอดบัวเหลี่ยมทำจากสำริดแหลมขึ้นไป ภายในสร้างแผ่นเงินแผ่นทองจารึกบรรจุพระอัฐิธาตุ 19 กล่องซ้อนลดหลั่นกันเป็นชั้นๆ (พระเทพรัตนโมลี, 2557) ท้ายที่สุดน่าจะทำให้พระธาตุถูกปรับเปลี่ยนจากวัฒนธรรมจามและขอมมาสู่วัฒนธรรมพุทธศาสนาเถรวาท (ล้านช้าง) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความสามารถของพระครูโพนสะเม็กในฐานะพระสงฆ์พื้นเมืองล้านช้างที่ไม่เพียงจะต้องถึงพร้อมด้วยธรรมวินัยเท่านั้น หากแต่ยังชำนาญในศิลปะวิทยาการด้วย ประจวบเหมาะับช่วงเวลานั้นพระครูโพนสะเม็กมีไพร่พลจำนวนมากห้อมล้อมอพยพมาในถิ่นของนาง นางได้เห็นความมีบารมีและการที่ผู้คนติดตามท่านเป็นจำนวนมาก จึงมอบเมืองให้ท่านปกครอง

ห้อมล้อมอพยพมาในถิ่นของนาง นางได้เห็นความมีบารมีและการที่ผู้คนติดตามท่านเป็นจำนวนมาก จึงมอบเมืองให้ท่านปกครอง

บทบาททางการเมืองของพระครูโพนสะเม็กเป็นไปตามแนวคิดพุทธศาสนากับการเมืองที่แพร่หลายในรัฐพุทธศาสนาเถรวาท โดยที่รัฐพุทธศาสนาถูกสถาปนาขึ้นอย่างน้อยในสมัยพระเจ้าอโศก และขยายอิทธิพลมายังรัฐต่างๆ ในอุษาคเนย์ที่นับถือพุทธเถรวาท (พระไพศาล วิสาโล, 2546; เอ็ดเวิร์ด คอนซ์, 2552) ในสังคมสมัยดั้งเดิม (ก่อนการเข้ามาของลัทธิล่าอาณานิคมยุโรป) พุทธศาสนาและพระสงฆ์ไม่ได้แยกจากการเมือง แต่เป็นรากฐานในการสถาปนาระบบการปกครอง กษัตริย์ทรงรับความชอบธรรมหรือบารมีด้วยการสร้างสัญลักษณ์ทางวัตถุ เช่น พระพุทธรูปองค์ใหญ่ วัดวาอารามประจำพระองค์ และสถาปตยกรรมตามความเชื่อทางพุทธศาสนา ขณะที่พระสงฆ์ที่กษัตริย์นับถือนอกจากจะเป็นเนื่อนาบุญแล้วก็ทำหน้าที่เป็นเสมือนที่ปรึกษาของกษัตริย์ไปในที่ด้วย เป็นความสัมพันธ์ภายใต้ทฤษฎี “สองกงล้อ” คือ อาณาจักรและศาสนาจักร โดยที่ฝ่ายแรกมีพระราชูปการปกครอง ฝ่ายหลังมีคณะสงฆ์เป็นกลไกสนับสนุนการปกครองโดยธรรม ด้วยคำสอนที่ว่า หากรัฐมีจักรพรรดิที่ทรงธรรม เป็น “ธรรมราชา” ตั้งมั่นในธรรม ปกครองโดยธรรมแล้ว สมบัติและอำนาจจะแพร่ไปอย่างไพศาล ราชกรัณย์ย่อมอยู่ดีกินดี และบ้านเมืองก็จะสงบสุข (ม.ม.5/458)

ประเด็นนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยและงานวิชาการที่แสดงให้เห็นว่า อาณาจักรพุทธศาสนาของรัฐโบราณในอุษาคเนย์นั้น พุทธศาสนามีบทบาทอย่างมากต่อโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมและการเมือง รวมไปถึงสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบการปกครอง (กิติรัตน์ สืบพันธ์, 2533) ภายใต้อาณาจักรพุทธศาสนาในหลายรัฐแห่งอุษาคเนย์ อิทธิพลแห่งวัฒนธรรมพุทธศาสนาได้เข้ามาครอบงำวิถีชีวิตของผู้คนเกือบทุกชนชั้น พระสงฆ์ถือว่าเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับชุมชนและเป็นศูนย์รวมของพลังศรัทธาและกิจกรรม (พิธีกรรม) เกือบทุกอย่างตั้งแต่บุคคลชั้นสูงลงมา (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2549) ขณะที่ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2542) ได้กล่าวว่า “...เกือบทุกหมู่บ้านชาวพุทธในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีวัด วัดจะเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านและพระก็มักจะเป็นผู้นำทางจิตใจของสังคมหมู่บ้านนั้น สังคมเป็นองค์การที่มีการจัดลำดับชั้นและมักจะมีศูนย์รวมอย่างหลวมๆ อยู่ในเมืองหลวง จึงอาจจะตั้งข้อสมมุติฐานได้ว่า บรรดาพระสงฆ์จะเป็นกุญแจสำคัญที่เชื่อมประชาชนในชนบทกับรัฐบาลเข้าด้วยกัน ดังนั้นวิธีที่เป็นไปได้ดีที่สุดสำหรับผู้ปกครองเพื่อที่จะได้รับความสนับสนุนและความร่วมมือจากบรรดาชาวบ้านทั้งหลาย ก็โดยผ่านทางพุทธศาสนา”

อย่างไรก็ดี ที่จำปาสัก พระครูโพนสะเม็กได้รับเชิญจากนางเพาขึ้นปกครองเมืองจำปาสัก การขึ้นปกครองอาณาจักรจำปาสักของพระครูโพนสะเม็กในช่วงระยะแรกนั้น ให้เกิดความวุ่นวาย ชาวป่าช้าดอนก็ยังไม่ปลงใจด้วยเสียทั้งหมด มีการต่อต้านและเกิดความวุ่นวาย “ประชาชนชาวนครกาลจำบากนาคนบุรีศรีเกิดวิวาทบาดหมางและคบพากันตั้งชุมนุมประพฤติเป็นโจรผู้ร้ายกำเริบทวีขึ้นจนราษฎรซึ่งตั้งอยู่ในความสุจริตพากันเดือดร้อน พระครูโพนสะเม็กได้ว่ากล่าวห้ามปรามโดยทางธรรมก็หาเป็นการสงบเรียบร้อยสมประสงค์ไม่ ครั้นจะใช้อำนาจปราบปรามเอาตามอาญาจารีตก็เกรงว่าจะผิดวินัยสมณเพศ” (ศิลปากร, 2484) พระครูโพนสะเม็ก จึงเชิญเจ้าหน่อขัตติยราชบุตรเชื้อสายเจ้านครเวียงจันทน์มาปกครองแทน ถวายพระนามให้ว่า “เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร” พร้อมกับได้เปลี่ยนแปลงสร้างบ้านนามเมืองใหม่เป็น “นครจำปาสักนาคนบุรีศรี” ช่วยจัดรูปแบบการปกครองตามโครงสร้างวัฒนธรรมแบบล้านช้าง (พระครูโพนสะเม็กจึงถือได้ว่าเป็นผู้มีส่วนสำคัญต่อการตั้งอาณาจักรจำปาสัก และสถาปนาขัตติยเชื้อสายลาวขึ้นปกครองดินแดนชนชาติข่า) ภายหลังเมื่อสถาปนาอาณาจักรแล้ว ท่านก็ได้ส่งลูกศิษย์ไปปกครองหัวเมืองต่างๆ

(รวมดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงในเขตอีสานด้วย) พร้อมกับขยายอิทธิพลวัฒนธรรมลาวที่มีพุทธศาสนาเป็นรากฐาน กรณีที่อาจจะเกิดความขัดแย้งไม่ได้รับการยินยอมจากชนพื้นเมือง (ข้า) ดังที่เคยมีมาก่อนนั้น ท่านจึงได้ทำการประนีประนอมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชนพื้นเมืองด้วยทำพิธีศักดิ์สิทธิ์ เลี้ยงเสื่อบ้านเสื่อเมืองด้วยกระบือตามธรรมเนียมของข้า ต่อมายังได้จัดทำพิธีสงฆ์เรือโดยจัดตำแหน่งแห่งที่ให้ข้าเข้าร่วมให้ลงเรือมเหล็กขึ้นนำหน้าขบวนแห่ (พระยามหาอำมาตยาธิบดี, 2484) อันแสดงให้เห็นถึงการสร้างความชอบธรรมให้เกิดการยอมรับในอำนาจการปกครองใหม่แก่บรรดากลุ่มชนพื้นเมืองสอดคล้องกับแนวคิดการสถาปนาอำนาจนำในการปกครองโดยที่โครงสร้างส่วนบนจะใช้กระบวนการสร้างการครองอำนาจนำทางสังคมเพื่อเรียกร้องการยินยอม (ไม่ใช่กำลัง) (Gramsci 1992:215; Turton, 2000) ศาสนาหรือความเชื่อ (เช่น พิธีกรรม สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์) เป็นส่วนหนึ่งที่จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดที่ชนชั้นหนึ่งจะสามารถครองความเป็นใหญ่อย่างสมบูรณ์ได้ (สุรพงษ์ ชัยนาม, 2557) ซึ่งงานของจามะรี เชียงทอง (2550) ก็ได้วิเคราะห์ให้เห็นธรรมเนียมปฏิบัติแบบล้านช้างที่สร้างการยอมรับจากกลุ่มชาติพันธุ์ขมุของกะต็ริยผู้ปกครองหลวงพระบางด้วยการนำขมุเข้าร่วมพิธีสถาปนาอำนาจกะต็ริย และอาณาจักรเชียงใหม่ที่ให้กลุ่มละเข้าร่วมพิธีในการสถาปนาอำนาจการปกครองของกะต็ริย อันเป็นสัญลักษณ์ที่ผู้อยู่มาก่อนต้องยอมรับอำนาจการปกครองของอำนาจใหม่

การมาของพระครูโพนสะเม็ก นอกจากจะส่งผลต่อการเมืองการปกครองของเมืองจำปาสักตามที่กล่าวแล้ว ยังมีส่วนทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ทั้งทางภาษา ศาสนา (พุทธ) และวัฒนธรรม ได้แผ่ขยายเข้ามาในดินแดนลาวใต้และอีสานตอนล่าง และมีอิทธิพลกลืนกลายกลุ่มชนพื้นเมืองในเวลาต่อมา กล่าวจนถึงที่สุดก็คือ โครงสร้างวัฒนธรรมลาวที่มีพุทธศาสนาเป็นรากฐานได้หยั่งรากลึกอย่างมั่นคงในดินแดนจำปาสักจวบจนถึงปัจจุบันนี้

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ควรที่จะมีการศึกษาวิจัย พลวัติชาติพันธุ์และวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองจำปาสักซึ่งเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์เฉพาะตัว ทั้งภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมที่น่าสนใจ จากยุคเดิมที่เป็นถิ่นฐานที่ตกอุดมไปด้วยกลุ่มคนพื้นเมืองต่าง ๆ (ที่ถูกเรียกว่า “ข้า” หลายกลุ่ม) การแพร่อิทธิพลเข้ามาของวัฒนธรรมพุทธศาสนา ล้านช้าง โดยมีพระครูโพนสะเม็กเป็นมุดหมายที่สำคัญนั้น โครงสร้างวัฒนธรรมและความเชื่อท้องถิ่น (ผี) ของผู้คนบนดินแดนแถบนี้เริ่มถูกปรับกลับ (shaped) เข้าสู่วัฒนธรรมพุทธศาสนา ต่อมา เมืองจำปาสักถูกเปลี่ยนผ่านอำนาจการปกครองมาเป็นระยะ เช่น ลาว สยาม และฝรั่งเศส จนกระทั่งเมื่อลาวได้รับเอกราช จัดตั้งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) แขวงจำปาสักก็ได้ถือเป็นส่วนหนึ่งของ สปป.ลาว ตกอยู่ภายใต้อำนาจและนโยบายรัฐบาลลาว จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ในแต่ละช่วงเวลา โครงสร้างวัฒนธรรมและสังคมการเมืองของเมืองจำปาสักถูกปรับเปลี่ยนไปอย่างไร รวมไปถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวอย่างไร ภาพรวมจะทำให้เห็นการปะทะสังสรรค์ ปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตผู้คนในอาณาบริเวณพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กิติรัตน สืบพันธุ์. (2533). *การรวมคณะสงฆ์อีสานเข้ากับคณะสงฆ์ไทย พ.ศ. 2434-พ.ศ. 2468*. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จามะรี เชียงทอง. (2550). การเมืองเรื่องชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และความรู้พื้นถิ่นในไทย เวียดนาม และลาว. ใน มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และจอห์น ดอร์ (บ.ก.). *ความท้าทายทางสังคมในภูมิภาคแม่น้ำโขง*. อุบลราชธานี: ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ชาลวิทธี เกษตรศิริ. (2542). *อยุธยาประวัติศาสตร์และการเมือง = Ayutthaya : history and politics*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2558). การศึกษาประวัติศาสตร์แบบสหแรก วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ของฟูโกต์. In อนุสรณ์ อนุโณ จันทน์ เจริญศรี และ สลิสสา ยุคตะนันท์ (บ.ก.). *อ่านวิพากษ์ มิเชล ฟูโกต์*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2549). *การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- พระเทพรัตนโมลี. (2557). *ประวัติย่อพระธาตุพนม*. นนทบุรี: โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสตรี-สฤตวงศ์.
- มารินี โลแมง. (2542). *ฝรั่งมองลาว : จากบันทึกของบาทหลวง มารินี โลแมง (Marini Romain) มิสชันนารีฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามาล้าในช่วงในปี ค.ศ.1640* (อรรถ นันทจักร, แปล). มหาสารคาม : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ยศ สันตสมบัติ. (2559). *ชายแดนกับความหลากหลายของระบบวามเชื้อ: การช่วงชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และการครอบงำเชิงสัญลักษณ์*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2555). *วิธีวิทยาหรือสร้างอัตลักษณ์: บทสังเคราะห์การศึกษาทัศนภาพตัวแทน "ล้านนา" และ "ชาวยอง"*. ใน สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ (บ.ก.). *วิธีวิทยาหรือสร้างอัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิลปากร. (2484). *พงศาวดารนครจำปาศักดิ์ฉบับพระพรหมเทวานุเคราะห์และเจ้าราชวงศ์เมืองนครจำปาศักดิ์ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 70 เรื่องเมืองนครจำปาศักดิ์*. กรุงเทพฯ: ศิลปากร.
- สมชาติ มณีโชติ. (2555). *ภาพประติมากรรมสันนิษฐานที่พระธาตุพนม*. ใน อภิราตี จันทรแสง (บ.ก.). *ประวัติศาสตร์นอกขอบ*. มหาสารคาม: อินทนิล.
- สุรพงษ์ ชัยนาม. (2557). *อันโตนิโย กรัมซี กับทฤษฎีการครองความเป็นใหญ่ (สมบัติ พิศสะอาด, แปล)*. ใน ปิยศิลป์ บุณยสาร (บ.ก.). *ความขัดแย้งของการปฏิบัติ: อันโตนิโย กรัมซี กับปัญหาของปัญญาชน* (หน้า 111-132). กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์.
- หม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม คณเฑาะ). (2484). *พงศาวดารนครจำปาศักดิ์ฉบับหม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ร.ว. ปฐม คณเฑาะ), ประชุมพงศาวดารภาคที่ 70 เรื่องเมืองนครจำปาศักดิ์*. กรุงเทพฯ: ศิลปากร.
- เอ็ดเวิร์ด คอนซ์. (2552). *พุทธศาสนา: สาระและพัฒนาการ* (นิธิ เอียวศรีวงศ์, แปล). กรุงเทพฯ มติชน.

References

- Charnvit Kasetsiri. (1999). *Ayutthaya: History and Politics*. Bangkok: The Foundation for the Promotion of social sciences and humanities Textbooks Project.
- Edward Konz. (2009). *Buddhism: Its Essence and Development* (Nidhi Eawsriwong, Trans.). Bangkok: Matichon.
- Fine Arts Department. (1941). *Champasak chronical in a version of Brahmathewanukoe and Chao Rajawong Champasak Nakara, the 70th part chronicle in Champasak Nakara story*. Bangkok: Fine Arts Department.
- Jamaree Chiengthong. (2007). the politics of ethnic, Culture and Local knowledge in Thailand, Vietnam and Laos. In Mingsan Khāosa'āt and John d'or (Ed.), *the social challenges in the Mekong region*. Ubon Ratchathani: The Mekong Sub-region Social Research Centre, Ubon Ratchathani University.
- Kitirat Singhabant. (1990). *the integration of Isan monks into Thai Sangha 2434-2468 BE* (Master of arts), Thammasat University, Bangkok.
- Marini Romain. (1999). *Farang looked at Laos: From Marini Romain pastor's diary (Farang missionary get into lane Xang Kingdom in 1640 CE)* (Artha Nantachukra, Trans.). Maha Sarakham: Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University
- Mom Amornwongwjitara (Mom Ratchawong Prathom Kanejorn). (1941). Champasak chronical in a version of Mom Amornwongwjitara (Mom Ratchawong Prathom Kanejorn). In Fine Arts Department (Ed.), *the 70th part chronicle in Champasak Nakara story*. Bangkok: Fine Arts Department.
- Nidhi Eawsriwong. (2006). *Thai politics in the reign of King Narai*. Bangkok: Matichon press.
- Phra Paisal Visalo. (2003). *Thai Buddhism in the future : A trend and a way out of crisis*. Bangkok: Sodsri-Saritwong Foundantion.
- Phra Thepmolee. (2014). *a brief history of Pra That Phanom*. Nonthaburi: Pakkred Matichon press.
- Pra Brahmathewanukoe and Chao Rachawong Champasak Nakara. (1941). Champasak chronical in a version of Brahmathewanukoe and Chao Rachawong Champasak Nakara. In Fine Arts Department (Ed.), *the 70th part chronicle in Champasak Nakara story*. Bangkok: Fine Arts Department.
- Praya Amatayathipadi. (1941). Champasak chronical in a version of Praya Amatayathipadi. In Fine Arts Department (Ed.), *the 70th part chronicle in Champasak Nakara story*. Bangkok: Fine Arts Department.
- Somchart Maneechot. (2012). the assumption of sculture image at Pra That Phranom. In Apiradee Jsaeng (Ed.), *History Outside the tradition*. Mahasarakham: Inthranil.
- Srinat Siwinalad. (2011). *the biography of Yakrukihom at Baan Dong Geum (Phra Rachakruluangkaeo Phonsamek)*. Savannakhet: People press.

- Surapong Jayanama. (2014). Antonio Gramsci and the theory of Hegemony (Sombat Pitsa'āt, Trans.). In Piyasil Bunsataporn (Ed.), *Revolutionary Contradictions : Antonio Gramsci and the Problem of Intellectuals* (pp. PP.111-132). Bangkok: Siam review.
- Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality. Volume 1: An Introduction*. New York: Pantheon Books.
- Gramsci, A., Callari, A., & Buttigieg, J. A. (1992). *Prison notebooks*. New York : Columbia University Press, c1992-.
- Turton, A. (2000). *Civility and savagery*. Richmond: curzon press.

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

- พระครูสุนทรธรรมารักษ์ พรรษา 32 ปี (2558 ตุลาคม) เจ้าอาวาสวัดตาลก่อง บ้านกาลิม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี สัมภาษณ์.
- นายเฉลิมชัย อายุ 80 ปี (2558 ตุลาคม) บ้านกาลิม อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี สัมภาษณ์.